
ОЦЕНКА НА ФИСКАЛНАТА ПОЗИЦИЯ НА СТРАНИТЕ ОТ БАЛКАНСКИЯ РЕГИОН

Пресияна Ненкова¹

Ангел Ангелов²

^{1, 2} Университет за национално и световно стопанство –
София, България

E-mail: ¹pnenkova@unwe.bg; ²angelov@unwe.bg

Резюме: Настоящото изследване се фокусира върху оценката на основни бюджетни и социално-икономически индикатори, чрез които в най-пълна степен да се представят резултатите от избрания модел на управление на публичните финанси в рамките на Балканския регион. Посредством тези индикатори изследването дава възможност да се определи фискалната позиция във всяка една балканска страна преди, по време и след глобалната икономическа криза. Резултатите от проведения анализ показват значителна степен на сходство в предприетите дискреционни мерки, но същевременно и някои по-отчетливи отклонения спрямо общото развитие на Балканите.

Ключови думи: фискална политика, фискална позиция, държавен бюджет, разрыв в БВП.

Тази статия се **цитира**, както следва: Ненкова, П., Ангелов, А. (2020). Оценка на фискалната позиция на страните от Балканския регион. Народностопански архив, (4), с. 14-37.

URL: www2.uni-svishtov.bg/NSArhiv

JEL: E62, H61, H62.

* * *

Въведение

Фискалната политика представлява съвкупност от целенасочени действия в търсене на конкретни решения за реализиране на определени политически, социални и икономически цели и задачи. В икономическата литература се извеждат три основни функции на съвременната държава и провежданата от нея фискална политика:

алокативна, разпределителна и стабилизационна. Те се свързват, от една страна, с ефективното разпределение на блага и ресурси, от друга страна, с разпределението на доходи и благосъстояние, и от трета страна, с управлението на определени макроикономически и социални процеси в търсене на по-високи нива на заетост/по-ниски нива на безработица, стабилност на цените и устойчив икономически растеж.

Независимо от това какви са целите на избрания модел на управление на публичните финанси, е важно, той да бъде подложен на адекватна количествена и качествена оценка. **Обект на настоящото изследване** е провежданата фискална политика в рамките на страните от Балканския регион. **Предмет на изследването** е оценката на ефектите от фискалната политика и анализа на определени количествени (фискални) индикатори. Тези индикатори се оформят като рамка за извършване на фискален мониторинг, в т.ч. за оценка на устойчивостта на публичните финанси на дадена страна. **Целта на изследването** е да се оцени фискалната позиция на всяка една от страните от Балканския регион. Изследването е структурирано в отделни секции. В самото начало са разгледани значимостта на фискалната политика и инструментариума за оценка на ефектите от тази политика. В *секция 2* е представена методологична рамка за оценка на фискалната позиция на балканските страни. В *секция 3* е представена количествена оценка на ефектите от дискреционните мерки на правителствата на Балканите за периода 2004–2018 г. Накрая са изведени основни заключения за провежданата фискална политика.

Преглед на литературата

Според Pora & Codreanu (2010) ролята на фискалната политика се предопределя най-вече от степента на икономическо развитие на дадена страна. Докато развитите страни насочват своите усилия към поддържане на пълна заетост и стабилен икономически растеж, то при развиващите се страни фискалната политика цели, чрез подходящ инструментариум да стимулира инвестиционната дейност, да ускори растежа, да сведе до минимум формиращото се обществено неравенство, както и да увеличи заетостта и да постигне стабилност на цените. От друга страна, Захариев & Димитров (2015) уточняват, че често правителствата търсят постигане единствено на краткосрочни цели предвид ограничения политически хоризонт на техните мандати в търсене на по-добри чисто политически позиции при последващи избори.

В резултат от глобалната финансова и икономическа криза от първото десетилетие на XXI век все по-често започва да се говори за стриктен мониторинг на провежданата фискална политика и оценка на резултатите от нея. Това налага определянето на система от индикатори, чрез които най-точно да бъде направена желаната оценка. Международната изследователска и експертна практика използва широк набор от показатели, чрез които да могат да бъдат проследени ефектите и последициите от провежданата фискална политика. Chouraqui, Hagemann & Sartor (1990) дефинират четири основни групи индикатори за оценка на фискалната политика: индикатори за оценка на дискреционните мерки на фиска, индикатори за оценка на устойчивостта на фискалната политика, индикатори за влияние на фискалната политика върху съвкупното търсене и индикатори за оценка на разпределителната функция на фиска. Gramlich (1990) обръща внимание на това, че конструирането на фискалните индикатори следва да е съобразено с контрола върху съвкупното търсене, управлението на държавния дълг и микроикономическата ефективност.

Приложимият инструментариум се базира на определени бюджетни индикатори, сред които фискални индикатори, използвани от МВФ (International Monetary Fund Data). В групата на тези фискални индикатори попадат: общото бюджетно салдо (PB), първичното бюджетно салдо (PBB), циклично изгладеното бюджетно салдо (CAB), циклично изгладеното първично бюджетно салдо (CAPB), общите бюджетни приходи (TREV) и общите бюджетни разходи (TEXP).

Циклично изгладеното бюджетно салдо (CAB) и циклично изгладеното първично бюджетно салдо (CAPB) се използват от голяма част от страните в световен мащаб при определяне на тяхната фискална позиция (FS) като част от надзора върху дейността на правителството (Voije & Fischer, 2006). Тези показатели допринасят да се оценят ефектите от дискреционните мерки на правителството, както към настоящия момент, така и по отношение на бъдещото управление на публичните финанси (Pattnaik, Raj & Chander, 2006). Докато анализът и оценката на повечето фискални индикатори се правят чрез представянето им като процент от действителния БВП (GDP), оценката на циклично изгладените величини се анализира на база потенциалния БВП (PGDP). Причината за прилагането на тази методологична мярка се дължи на допускането, че циклично изгладеното бюджетно салдо (CAB) отговаря на това състояние на икономиката, при което производството е достигнало своето потенциално равнище. Това салдо се формира в резултат на премахването на цикличния компонент на бюджетното салдо (CB) от общото бюджетно салдо (BB), т.е. основната цел е да се установи

бюджетното салдо, което се формира в резултат най-вече на действия на правителството, а не салдото, породено от промените в икономическия цикъл. Цикличният компонент в бюджетното салдо на практика отразява дейността на т.нар. автоматични бюджетни стабилизатори.

$$CAВ = ВВ - СВ$$

За изчисляването на циклично изгладеното бюджетно салдо (САВ, респ. САРВ) се използват различни методологични подходи. Разликите в тези подходи се дължат най-вече в степента на дезагрегиране на данните, които се използват.

Методологична рамка на изследването

Какъвто и подход да бъде използван, една от първите стъпки, които трябва да бъдат направени, е да бъде оценен разрывът в БВП (OG), т.е. доколко фактическият БВП (GDP) на страните от Балканския регион се отклонява спрямо потенциалното си равнище (PGDP).

$$OG = \frac{GDP - PGDP}{PGDP}$$

В рамките на ЕС отклонението от потенциалното равнище на икономиката е важен индикатор, който е в основата на последващите бюджетни корекции, които трябва да предприеме всяка една страна. Определянето му изисква, допълнително да бъде изчислена стойността на потенциалния БВП (PGDP). Оценката на потенциалния БВП може да се направи чрез два подхода: с използването на производствената функция и с използването на филтър на Hodrick–Prescott (1997). В настоящото изследване е използван вторият подход.

$$\min_{\{PGDP_t\}_{t=1}^T} \left\{ \sum_{t=1}^T (GDP_t - PGDP_t)^2 + \lambda \sum_{t=2}^{T-1} [(PGDP_{t+1} - PGDP_t) - (PGDP_t - PGDP_{t-1})]^2 \right\},$$

където:

λ – параметър на изглаждане, $\lambda > 0$.

Втората стъпка изисква да се определи фискалният импулс (FI), т.е. какви действия предприема всяко едно правителство на страните от Балканския регион в рамките на анализирания период. Основната идея тук е да се оценят реалните ефекти от действията на фиска, като се изключат действията на т.нар. автоматични бюджетни стабилизатори (т.е. породените от икономическия цикъл промени в стойностите на индикаторите). Методологичната рамка изисква да се изчислят т.нар. „циклично изгладени“ величини.

Циклично изгладеното бюджетно салдо (САВ) се формира като разлика между циклично изгладените бюджетни приходи ($TREV_{CA}$) и циклично изгладените бюджетни разходи ($TEXP_{CA}$). Това е подход, който е широко използван и базиран на методологията на МВФ (Fedelino, Ivanova & Horton, 2009):

$$САВ = TREV_{CA} - TEXP_{CA}$$

Изчислението на циклично изгладените приходи и разходи се извършва, като се вземе предвид стойността на действителните бюджетни приходи и бюджетни разходи и се коригират с отчитане на еластичността на приходите ($\varepsilon_{TREV,OG}$) и разходите ($\varepsilon_{TEXP,OG}$) спрямо разрива в БВП.

$$TREV_{CA} = TREV * \left(\frac{PGDP}{GDP}\right)^{\varepsilon_{TREV,OG}}$$

$$TEXP_{CA} = TEXP * \left(\frac{PGDP}{GDP}\right)^{\varepsilon_{TEXP,OG}}$$

За определянето на еластичността на приходите и разходите спрямо отклонението на икономическото развитие от неговия потенциал е приложена иконометрична техника с изчисляването на регресионни уравнения чрез метода на най-малките квадрати (МНМК). Стойностите на променливите са взети в логаритмична форма, като са използвани първи разлики.

$$\Delta \ln \left(\frac{TREV}{PGDP}\right) = \alpha + \varepsilon_{TREV,OG} * \Delta \ln \left(\frac{GDP}{PGDP}\right) + \mu$$

$$\Delta \ln \left(\frac{TEXP}{PGDP}\right) = \alpha + \varepsilon_{TEXP,OG} * \Delta \ln \left(\frac{GDP}{PGDP}\right) + \mu,$$

където:

α – свободен член;

μ – случаен компонент.

Изчисляването на циклично изгладеното първично бюджетно салдо (САРВ) изисква, допълнително да се елиминира влиянието на лихвените плащания (IEXP) при определяне салдото на бюджета.

$$САРВ = САВ + IEXP$$

Изменението в показателя „циклично изгладеното първично бюджетно салдо/потенциален БВП“ ($САРВ/PGDP$) за даден отчетен период (година, тримесечие, месец) спрямо предходен отчетен период се означава в научната литература като фискален импулс (FI):

$$FI = \frac{САРВ_{t-1}}{PGDP_{t-1}} - \frac{САРВ_t}{PGDP_t}$$

За да се определи окончателно фискалната позиция на дадена страна за период t , е необходимо да се вземат предвид стойността на фискалния импулс, от една страна, и разригът в БВП (като измерител на

отклонение от потенциалното равнище на икономиката), от друга страна. Резултатът най-често се представя графично (Фигура 1) и се тълкува позицията на фиска съобразно динамиката в показателите (Fitoussi & Saraceno, 2010).

Когато икономиката е под потенциала ($OG < 0$) и правителството провежда рестриктивна фискална политика, увеличавайки $CAPB$ ($FI < 0$), това се разглежда като **проциклична фискална позиция** (квадрант I), т.е. правителството увеличава данъците/намалява разходите, което води до негативно влияние върху компонентите на съвкупното търсене, а оттам подпомага нарастването на рецесионния разрив. Обратното, когато икономиката се намира под своя потенциал ($OG < 0$) и правителството провежда експанзионистична фискална политика, намалявайки $CAPB$ ($FI > 0$), това се разглежда като **антициклична фискална позиция** (квадрант II), т.е. правителството опитва да увеличи разходите/намали данъците, с цел да стимулира най-вече потреблението и инвестициите в търсене на повишаване на съвкупното производство и доближаването му до потенциалното му равнище.

ФИСКАЛЕН ИМПУЛС (FI)	АНТИЦИКЛИЧНА ФИСКАЛНА ПОЗИЦИЯ (II)					5	ПРОЦИКЛИЧНА ФИСКАЛНА ПОЗИЦИЯ (III)				
						4					
						3					
						2					
						1					
	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
	ПРОЦИКЛИЧНА ФИСКАЛНА ПОЗИЦИЯ (I)					-1	АНТИЦИКЛИЧНА ФИСКАЛНА ПОЗИЦИЯ (IV)				
						-2					
						-3					
						-4					
						-5					
FS	РАЗРИВ В БВП (OG)										

Източник: Авторизирана фигура по Fitoussi & Saraceno (2010)

Фигура 1. Определяне на фискалната позиция (FS)

Когато икономиката се намира над своя потенциал ($OG > 0$) и правителството провежда експанзионистична фискална политика, намалявайки $CAPI$ ($FI > 0$), това се разглежда като **проциклична фискална позиция** (квадрант III), т.е. правителството увеличава разходите/намалява данъците, което води до нарастване на съвкупните разходи, респ. съвкупното търсене, а това допълнително увеличава инфлационния разрив и резултира в прегряване на икономиката. Обратното, когато икономиката е над своя потенциал ($OG > 0$) и правителството провежда рестриктивна фискална политика, увеличавайки $CAPI$ ($FI < 0$), това се разглежда като **антициклична фискална позиция** (квадрант IV), т.е. правителството увеличава данъците/намалява разходите, което способства за свиване на икономиката и връщането към потенциалното ѝ равнище.

Резултати от проведеното изследване

Един общ преглед на фискалните индикатори за отделните балкански страни показва както наличие на сходство, така и сериозна диференциация между провежданите фискални политики на национално ниво. За целта в настоящото изследване обект на оценка е фискалната позиция на всяка една балканска държава на основата на разгледаната по-горе изчислителна методика. Използвани са статистически данни на годишна база за периода от 2004 до 2018 г., взети от националните статистически и финансови институции.

Направените в настоящото изследване изчисления показват, че с изключение на Гърция в останалите балкански страни е налице открояваща тенденция на нарастване на БВП в периода 2004–2018 г. При повечето от страните се забелязва в по-голяма степен отклонение на БВП от неговия потенциал, т.е. по-голям разрив в БВП. Икономиката на Турция бележи най-сериозно отклонение от потенциалното си равнище. В тази група попадат още Румъния, Черна гора, Гърция, България, Босна и Херцеговина и Хърватия.

Таблица 1

Разрив в БВП на Турция, България, Румъния, Черна гора, Гърция, Босна и Херцеговина и Хърватия (% от потенциалния БВП)

Година	Турция	България	Румъния	Черна гора	Гърция	Хърватия	Босна и Херцеговина
2004	32,97	-9,03	-8,08	-8,79	-10,23	-8,46	-6,35
2005	19,33	-6,66	-8,27	-11,25	-8,05	-5,06	-7,60
2006	13,29	-3,25	-4,54	-3,90	0,23	0,02	-1,54
2007	5,74	5,18	5,18	9,10	7,03	6,27	4,37
2008	1,91	11,91	20,22	16,59	11,79	11,08	12,07
2009	-11,65	5,26	8,00	5,21	10,86	3,57	3,97
2010	-10,84	0,98	-0,87	3,53	7,20	1,00	2,05
2011	-6,38	3,87	-2,53	2,54	0,28	0,66	1,68
2012	-7,53	0,83	-3,47	-4,92	-5,10	-1,66	-1,80
2013	-6,02	-4,00	-3,36	-4,21	-7,99	-2,89	-2,96
2014	-5,91	-5,97	-4,70	-6,04	-6,62	-4,29	-4,01
2015	-4,05	-4,09	-4,66	-5,26	-5,01	-3,41	-2,87
2016	-3,95	-2,19	-3,76	-2,18	-3,14	-1,78	-1,60
2017	3,56	0,90	1,65	1,56	1,22	0,75	0,01
2018	12,99	3,87	6,60	5,36	6,17	3,51	3,34

Източник: изчисления на авторите.

От седемте разгледани страни прави впечатление, че икономиката на Турция в периода 2004–2006 г. показва обратна на останалите държави тенденция, а именно – формира се инфлационен разрив в БВП. Същевременно глобалната икономическа криза засяга именно икономиката на Турция най-сериозно в първите години (2009–2010 г.), където се появява рецесионен разрив в БВП, надвишаващ 10% от потенциалното равнище. В останалите страни рецесионният разрив в БВП се появява по-късно и поетапно нараства.

Във втората група от страни попадат Албания, Сърбия, Словения, Северна Македония и Косово. В тази група се наблюдават значително по-малки във времето отклонения на икономиките от техния потенциал. Икономиките на Северна Македония и Косово се движат най-близо до своя потенциал, особено в периода 2012–2018 г. (Косово) и 2009–2011 г./2015–2017 г. (Северна Македония).

Таблица 2

**Разрив в БВП на Албания, Сърбия, Словения, Северна Македония
и Косово (% от потенциалния БВП)**

Година	Косово	Северна Македония	Словения	Албания	Сърбия
2004	4,50	-2,34	-6,15	-2,91	-7,74
2005	-1,91	-1,44	-5,03	-3,50	-4,48
2006	-6,48	-1,03	-1,20	-3,74	-1,38
2007	5,44	2,58	6,28	-1,40	1,50
2008	-0,23	6,83	11,35	2,90	5,57
2009	-2,41	0,43	3,55	2,26	1,21
2010	-1,08	0,03	1,34	4,71	-0,53
2011	1,77	0,57	0,97	4,44	2,87
2012	0,96	-4,02	-3,36	2,27	1,70
2013	0,69	-1,87	-4,96	-0,61	3,74
2014	-0,03	-1,80	-4,15	-1,15	-0,74
2015	-0,70	-0,84	-3,46	-2,00	-2,14
2016	-0,94	0,72	-2,25	-2,84	-2,13
2017	0,09	0,07	1,39	-1,07	-1,61
2018	0,55	2,04	5,13	0,99	0,47

Източник: изчисления на авторите.

Глобалната икономическа криза от 2007–2008 г. оказва влияние върху преобладаваща част от балканските страни. В следкризисните години повечето балкански икономики се отклоняват от потенциалното си равнище, като се формира рецесионен разрив, т.е. икономиките са под своя потенциал. През 2017–2018 г. е налице тенденция към растеж на икономиките на балканските страни и преминаване отвъд техния потенциал. Това от своя страна трябва да се съблюдава и анализира внимателно, защото може да е повод за прегряване на тези икономики, развиване на високи равнища на инфлация и нови икономически сътресения.

За да се оцени влиянието на фискалната политика и дискреционните мерки на правителствата на балканските страни, трябва да се елиминира въздействието, което икономическият цикъл оказва върху оценъчните индикатори. Данните в Таблица 3 показват, че в Словения и Косово публичните разходи са с ниска еластичност спрямо динамиката в икономическото развитие и отклонението му спрямо потенциалното равнище.

Таблица 3

**Еластичност на бюджетните приходи и разходи на база разрива
в БВП**

Страна	€TREV,OG	€TEXP,OG	Страна	€TREV,OG	€TEXP,OG
България	1,23	0,66	Северна Македония	1,45	0,73
Гърция	0,55	0,70	Турция	0,77	0,66
Хърватия	0,95	0,55	Сърбия	0,89	0,85
Румъния	0,85	1,04	Босна и Херцеговина	1,13	1,27
Словения	0,81	0,18	Косово	0,85	0,07
Черна гора	1,60	1,17	Албания	1,25	1,12

Източник: изчисления на авторите.

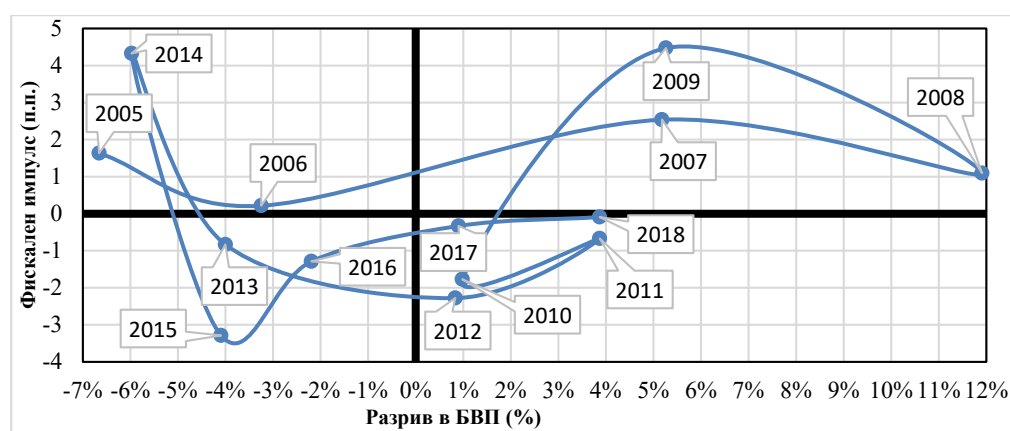
От друга страна, приходите и разходите на Босна и Херцеговина, Черна гора и Албания са силно чувствителни от промените в икономическото развитие. При седем от балканските страни се наблюдава нееластичност на бюджетните приходи (Гърция, Хърватия, Румъния, Словения, Турция, Сърбия и Косово), докато данните показват, че публичните разходи са нееластични в осем от държавите (България, Гърция, Хърватия, Словения, Северна Македония, Турция, Сърбия и Косово).

Изчислените резултати в *Приложение 1* показват, че преобладаваща част от балканските страни, сред които България, Гърция, Хърватия, Румъния, Черна гора и Босна и Херцеговина, провеждат предимно рестриктивна фискална политика в периода 2005–2018 г. За това свидетелства отрицателната стойност на фискалния импулс. Българските правителства в периода 2005–2009 г. опитват, чрез фискална експанзия да стимулират икономиката в търсене на по-висок растеж. От 2010 до 2013 г. се въвеждат някои по-рестриктивни мерки, което е характерно и за страните от ЕС като цяло в търсене на фискална консолидация и справяне с формираните се фискални дисбаланси. През 2014 г. отново се вижда форма на експанзионистична фискална политика, а след 2015 г. доминират рестриктивните мерки.

При две от балканските страни (Словения и Косово) е налице поравно разпределение през годините на мерки, които са, от една страна експанзионистични, и от друга страна, фискални мерки, които са с рестриктивен характер. Останалите четири балкански страни (Албания, Сърбия, Северна Македония и Турция) провеждат доминиращо експанзионистична фискална политика, т.е. $FI > 0$. Анализът може да бъде направен и по години, като прави впечатление, че през 2005 г., 2010 г., 2015 г., 2016 г. и 2017 г. доминираща е рестриктивната фискална

политика (повечето страни провеждат този вид политика). В първите години на световната икономическа криза (2007–2009 г.), както и през 2011 г. и 2018 г. по-голяма част от балканските страни провеждат експанзионистична фискална политика. През 2006 г., 2012 г., 2013 г. и 2014 г. се наблюдават както по-експанзионистични, така и по-рестриктивни мерки.

Оценката на фискалната позиция на България потвърждава написаното по-горе, че през първите години от разглеждания период (2005–2006 г.) фискът залага на бюджетна експанзия. Въпреки че това са силни години за българската икономика, от фигура 2 се вижда, че икономиката е под своя потенциал и постепенно чрез антициклична фискална позиция се приближава, а след 2006 г. и преминава над своя потенциал.

Източник: изчисления на авторите.

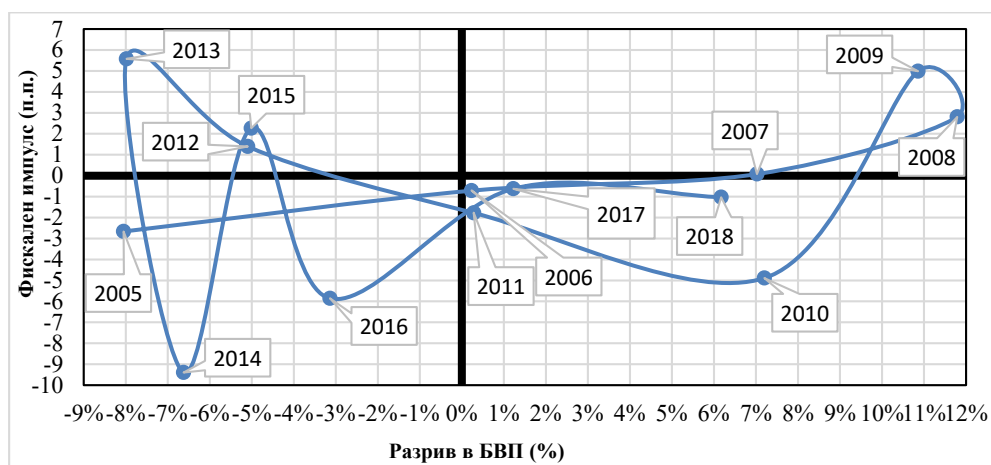
Фигура 2. Фискална позиция на България

В първите години (2007–2009 г.) от глобалната икономическа криза страната продължава да провежда експанзионистична фискална политика, но вече икономиката е над своя потенциал, поради което фискалната позиция се разглежда като проциклична. С цел „преохлаждане“ на икономиката и връщането ѝ към потенциала (в т.ч. избягване на инфлационни процеси), както и с цел консолидиране на публичните финанси, българските правителства в периода 2010–2013 г. провеждат рестриктивна фискална политика, като в от 2010 до 2012 г. тази политика има по-скоро антицикличен характер, предвид че икономиката е над своя потенциал, а през 2013 г. – процикличен.

От 2014 до 2016 г. икономиката е под своя потенциал, като през 2014 г. фискът провежда антициклична експанзионистична политика, а през 2015 и 2016 г. – рестриктивна проциклична политика. В периода 2015–2016 г. разходите на правителството се задържат на нивата от 2014

г. и дори по-ниски, но въпреки това икономиката бележи положителен реален растеж на БВП и доближаване до нейното потенциално равнище. През 2017 и 2018 г. дискреционните мерки на фиска продължават да поддържат положителен растеж на циклично изгладеното първично бюджетно салдо ($FI < 0$), въпреки че се наблюдава нарастване и на бюджетните приходи, и на бюджетните разходи.

Гърция е една от страните на Балканите, която е засегната най-сериозно от възникналата в края на първото десетилетие икономическа криза. От 2006 г. до 2011 г. икономиката на Гърция е над своя потенциал, като през 2008-2009 г. се отчитат сериозни фискални стимули (Фигура 3).

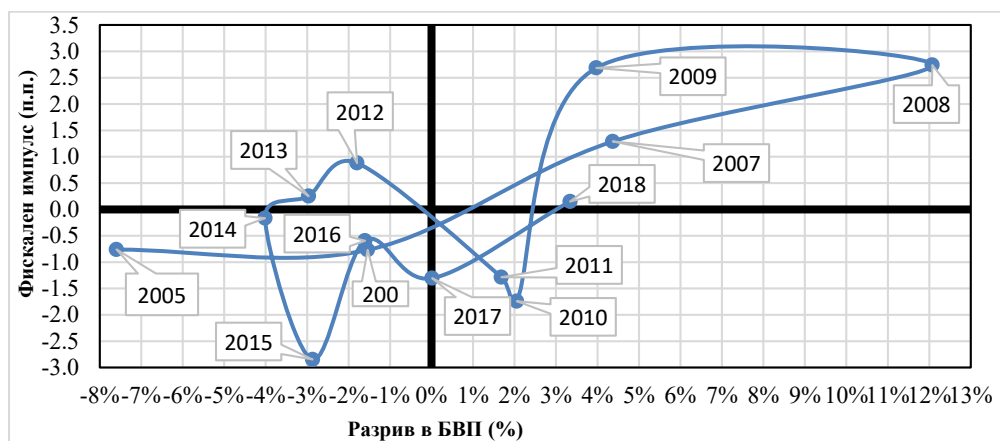

Източник: изчисления на авторите.

Фигура 3. Фискална позиция на Гърция

Експанзионистичната фискална политика допълнително натоварва държавния бюджет чрез нарастване на ежегодния бюджетен дефицит. Това от своя страна води до фискална, задълбочаваща се дългова, финансова и политическа криза в страната. Икономиката се срива, което се вижда в динамиката на стойността на развива в БВП след 2010 г. За справяне с фискалните проблеми гръцките правителства в периода 2012–2016 г. подписват споразумения за външно финансиране, като в отговор на това се съгласяват да провеждат фискално консолидиране на публичните финанси чрез свиване на публичните разходи, тяхното реструктуриране, както и провеждане на адекватни реформи в данъчната система на страната, чрез които да се осигури допълнителен бюджетен ресурс. През 8 от 14-те години на разглеждания период фискалната позиция на Гърция е антициклична, а политиката е преобладаващо рестриктивна, особено след 2008 г., както и след 2015 г.

Босна и Херцеговина е една от балканските страни със силно изразен публичен сектор, участващ в икономическото развитие на страната, измерено чрез дела на публичните приходи и публичните разходи като процент от БВП.

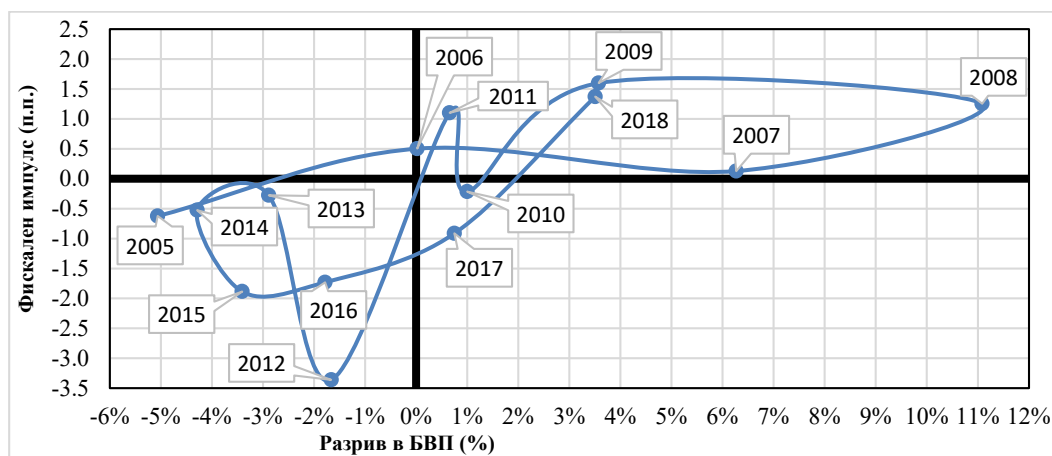
Източник: изчисления на авторите.

Фигура 4. Фискална позиция на Босна и Херцеговина

От 2005 г. до 2009 г. Босна и Херцеговина има проциклична фискална позиция, като през 2005–2006 г. правителството на страната генерира достатъчно големи по размер бюджетни приходи, които покриват насрещните бюджетни разходи, но след 2006 г. са налице допълнителни фискални стимули, които довеждат и до формиране на бюджетни дефицити (Фигура 4). Бюджетното салдо е с отрицателен знак до 2014 г., като за това способства по-разхлабената проциклична експанзионистична политика (поради по-високите разходи и недостатъчните бюджетни приходи, повлияни най-вече от кризата) през 2007–2009 г. и антицикличната експанзионистична политика през 2012–2013 г. С цел справяне с годишните бюджетни дефицити правителството предприема определени реформи в публичния сектор (напр. замразяване/ намаляване на работните заплати), които целят да поддържат публичните разходи в рамките на определено ниво с тенденция към плавното им намаляване. Същевременно бюджетните приходи са по-постоянни във времето. Проведената фискална консолидация способства за това, бюджетното салдо след 2014 г. и най-вече през 2015 г. да се подобри.

Хърватия също е една от балканските страни, при които фискът провежда през голяма част от разглеждания период проциклична политика. В периода 2005–2018 г. единствено през 2010 и 2017 г.

фискалната позиция на страната има антицикличен характер, при това са налице и рестриктивни дискреционни мерки (Фигура 5). Анализът на фискалната позиция на Хърватия дава възможност да се формират два подпериода съобразно действията на правителството на страната.

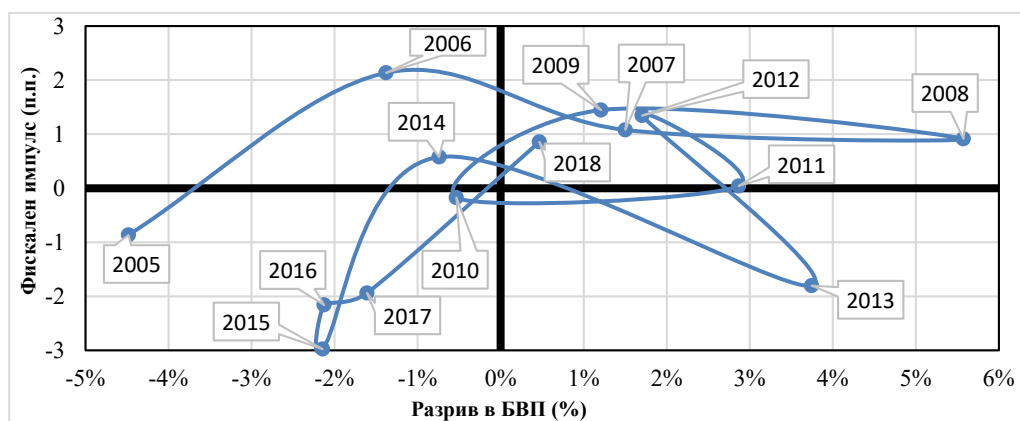

Източник: изчисления на авторите.

Фигура 5. Фискална позиция на Хърватия

От 2006 до 2011 г. (с изкл. на 2010 г.) процикличната фискална позиция е съпроводена с експанзионистични действия на правителството, докато от 2012 до 2016 г., въпреки че фискалната позиция продължава да е проциклична, провежданата политика има рестриктивен характер, което се дължи на стартирала от Съвета на ЕС, по препоръка на Европейската комисия, процедура по прекомерен дефицит в началото на 2014 г.

Отправените препоръки за структурни реформи с цел подобряване конкурентоспособността на хърватската икономика и относно възпиране на формиралите се макроикономически дисбаланси, както и предприетите действия от страна на хърватското правителство, способстват не само за подобряване на бюджетното салдо, но и за постигането на значителни темпове на икономически растеж след 2015 г. Едновременно с това се забелязва и постепенно намаляване на безработицата в страната и най-вече на младежката безработица, където коефициентът на младежка безработица намалява наполовина през 2018 г. спрямо 2013 г. и 2014 г. Отчетен е спад и в неравенството при разпределението на доходите.

Източник: изчисления на авторите.

Фигура 6. Фискална позиция на Сърбия

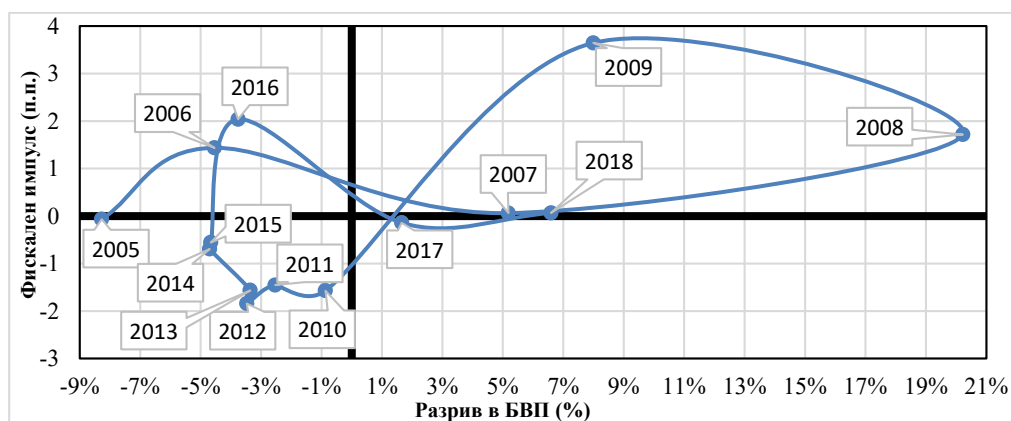
Фискалната позиция на Сърбия, Румъния и Косово до голяма степен показва сходство с тази, която се наблюдава в Хърватия. Оценката на фискалната позиция на Сърбия за периода 2005–2018 г. показва, че дискреционните мерки на правителството на балканската страна имат най-вече процикличен характер (2005 г., 2007–2012 г. и 2015–2018 г.), като през определени години фискалният импулс има положителни стойности, т.е. налице е проциклична фискална позиция чрез прилагане на експанзионистични мерки (2007–2009 г., 2011–2012 г. и 2018 г.), а през останалото време – рестриктивна фискална политика.

Данните на Фигура 6 показват, че през 2006 г., както и през периода 2013–2014 г., сръбското правителство избира такъв тип фискална политика, която има антицикличен характер.

Политиката по управление на публичните финанси в Румъния е доминиращо проциклична, но за разлика от експанзионистичния ѝ характер в Сърбия в Румъния процикличната политика на фиска е съпътствана с фискални рестрикции (Фигура 7) най-вече в периода 2010–2015 г., когато фискалният импулс има отрицателна стойност в резултат на постепенно нарастващото циклично изгладено първично бюджетно салдо. Докато през 2010 г. циклично изгладеното първично бюджетно салдо е дефицитно в размер на 30 млрд. румънски леи, през 2014 г. салдото е сравнително балансирано, а през 2015 г. е налице излишък. Тези действия на румънското правителство след 2009 г. се дължат до голяма степен и на стартиралата през 2009 г. и продължаваща до 2013 г. процедура по прекомерен дефицит. Част от препоръките на европейските институции, които са приложени от румънското правителство след това, се състоят в това да се балансират разходите, като се преустанови постоянният растеж на заплати и социални разходи

в публичния сектор, както и да се потърсят различни варианти за увеличаване на публичните приходи (ЕС, 2013).

На Фигура 7 се вижда, че след 2015 г. страната предприема отново по-разхлабена фискална политика, макар на пръв поглед и с антицикличен характер, което в следващите години може да създаде нови предпоставки за сътресения във фискалния сектор. Като причина за тази политика на фискални стимули могат да бъдат посочени честите смени в управлението на страната в оставащите години от разглеждания период, в т.ч. и след това.

Източник: изчисления на авторите.

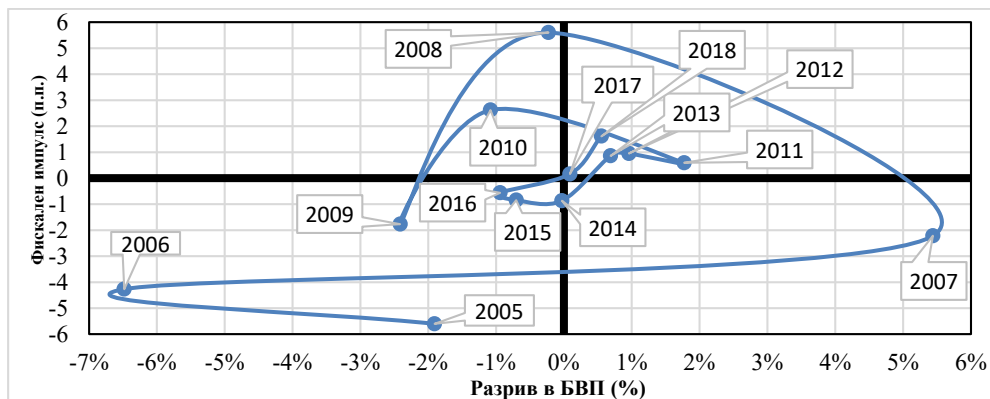
Фигура 7. Фискална позиция на Румъния

Фискалната позиция на Косово, макар и с процикличен характер през по-голяма част от разглеждания период, се характеризира със съществена динамика (Фигура 8). В периода 2005–2010 г. икономиката на Косово е доста нестабилна, като се позиционира, както под своето потенциално равнище, така и над него. Фискалният импулс нараства постоянно до 2008 г., с което страната от рестриктивна преминава към експанзионистична фискална политика.

След 2011 г. не се наблюдават сериозни отклонения както в икономическото равнище (гравитира около своя потенциал), така и в фискалните мерки на правителството. В периода 2014–2016 г. се наблюдават мерки с рестриктивен характер, въпреки че икономиката е под своя потенциал. Тези мерки се свързват най-вече с отлагане на голям дял от капиталовите разходи (World Bank Group, 2017) спрямо нарастването на текущите разходи (основно концентрирани в нарастване на разходите за работни заплати и социалните разходи). Фискалният импулс се изменя в твърде малки граници – около 1–2 п.п., което е една от причините и за поддържането на ниското дългово бреме на Косово.

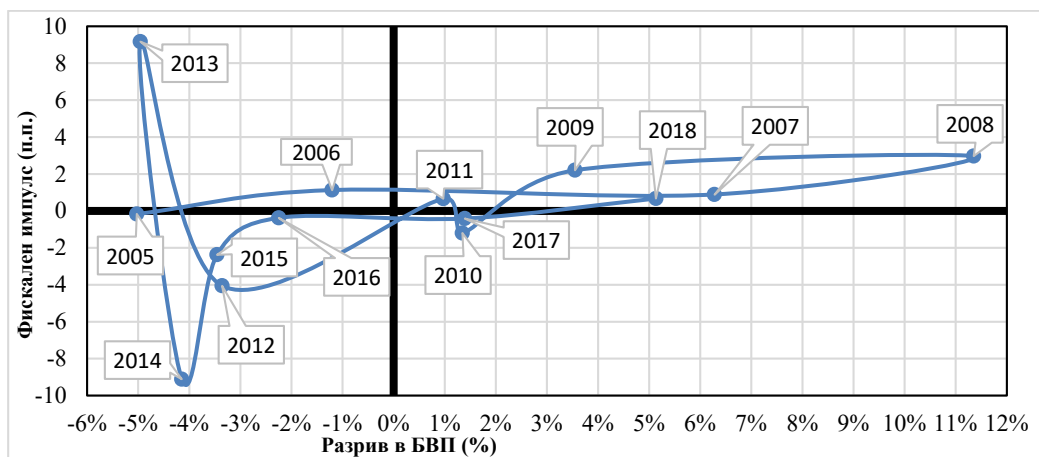
През 2017 г. фискалната позиция на Косово може да се определи по-скоро като неутрална, а не толкова като позиция с процикличен или антицикличен характер.

Източник: изчисления на авторите.

Фигура 8. Фискална позиция на Косово

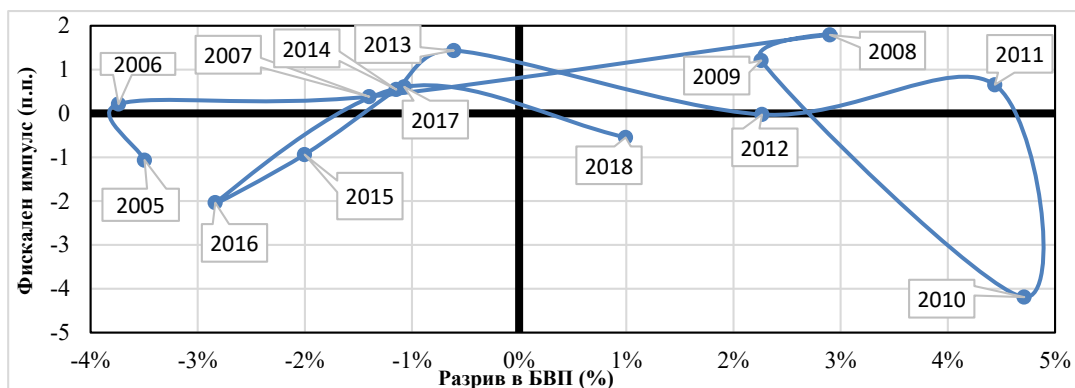
Циклично изгладеното първично бюджетно салдо в Словения е доста по-балансирано спрямо останалите страни. Изключение от този извод е 2013 г., когато страната регистрира голям дефицит в резултат на предприети фискални действия. Балансираното циклично изгладено бюджетно салдо се проявява и върху стойността на фискалния импулс, която се движи в границите около -3 до +3 п.п. Въпреки това икономиката на Словения не е толкова стабилна във времето, особено в началото на глобалната икономическа криза. В рамките на периода 2005–2018 г. от Фигура 9 се вижда, че през половината от този период правителството на Словения провежда рестриктивна фискална политика, а през останалата част – експанзионистична. Както при повечето от разгледаните до момента балкански страни, правителството на Словения също отдава предпочитание на процикличната фискална позиция.

Източник: изчисления на авторите.

Фигура 9. Фискална позиция на Словения

На пръв поглед фискалната политика на Албания е преобладаващо експанзионистична (Фигура 10). Стойността на съотношението $CA/P/PGDP$, макар и отрицателна през анализирания период, не се изменя с големи темпове, а това води до сравнително по-ниска стойност на фискалния импулс.

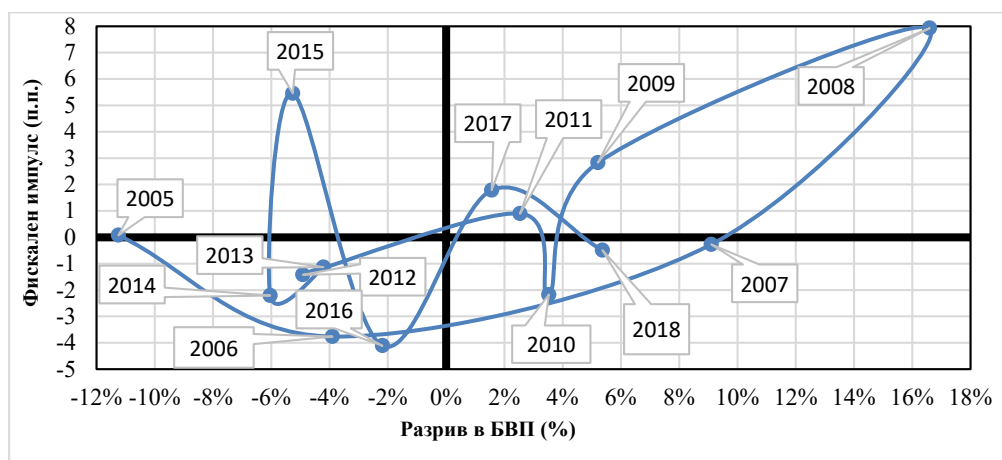
Източник: изчисления на авторите.

Фигура 10. Фискална позиция на Албания

Единственото по-осезаемо отклонение в стойността на фискалния импулс е през 2010 г., което се дължи на свиване на публичните разходи и повишаване на публичните приходи, т.е. подобряване стойността на бюджетното салдо през 2010 г. спрямо година по-рано. Дефицитът в общото бюджетно салдо и в циклично изгладеното бюджетно салдо е намален наполовина, докато циклично изгладеното първично бюджетно салдо дори е на излишък. И във фискалната позиция на Албания, както и

при повечето балкански страни, се забелязва редуване на години с антициклично действие на фиска, с години на проциклично влияние.

Икономиката на Черна гора бележи бурно развитие в периода 2005–2008 г., достигайки нива над своя потенциал (Фигура 11). С възникването на глобалната икономическа криза, икономиката на Черна гора започва да прегрява и темпът на растеж постепенно да се забавя. В годините на кризата и в първите следкризисни години страната провежда проциклична фискална политика. Първоначално тази политика има експанзионистичен характер, но формирацията се и нарастващ във времето дефицит води до стремеж към фискално консолидиране с цел намаляване на дефицита в последващите години.

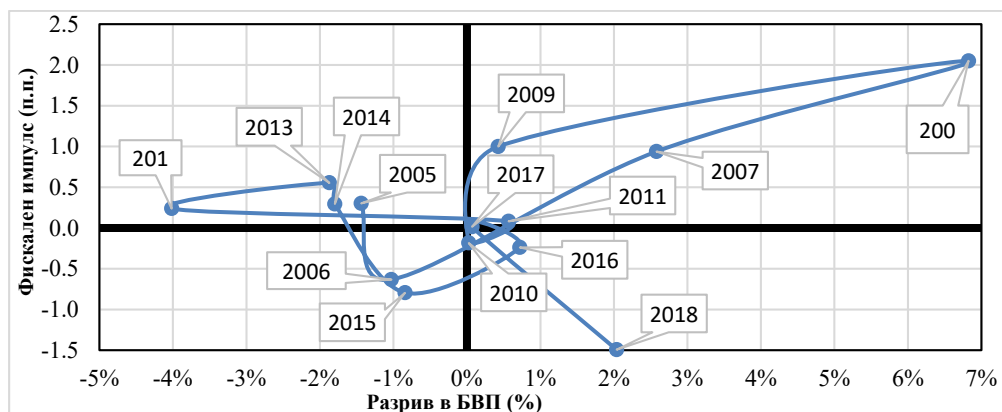
Източник: изчисления на авторите.

Фигура 11. Фискална позиция на Черна гора

През 2017 г. публичните разходи на Черна гора нарастват значително спрямо нивата им от 2016 г. Този фискален импулс може да се разгледа като положителен и за икономиката на страната, която през 2016 г. е под своя потенциал, докато през 2017 г. се наблюдава обратна тенденция. През 2018 г. фактическият БВП на Черна гора е по-висок от изчисления потенциален БВП, в резултат на което се формира положителен разрив в БВП. Икономиката е над своя потенциал, но страната вече заема антициклична фискална позиция, което е начин да се спре последващо прегряване.

Северна Македония е балканската страна, която бележи най-малък спред в динамиката на фискалния импулс в периода 2005–2018 г. С изключение на 2008 г., когато е налице проциклична експанзивна фискална позиция с фискален импулс от 3 п.п., през останалото време

импулсът се колебае в границите от -1 до +1 п.п. Въпреки това страната генерира постоянни бюджетни дефицити след 2008 г., което води до увеличаване на дълговото бреме.

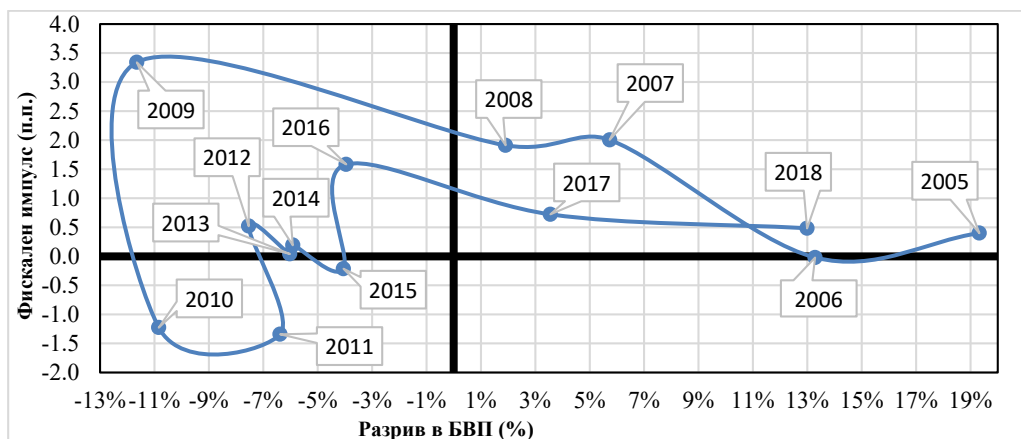

Източник: изчисления на авторите.

Фигура 12. Фискална позиция на Северна Македония

Дефицитите се дължат предимно на дискреционни мерки на правителството, а не толкова на автоматичните бюджетни стабилизатори. Фискалната политика на правителството от 2007 г. до 2009 г. и от 2011 г. до 2014 г. е експанзионистична. През 2010 г., 2011 г. и 2017 г. фискалната позиция на Северна Македония е неутрална. От гледна точка на позицията на фиска спрямо промените в икономическото развитие данните на Фигура 12 показват балансираност във времето, като в периода 2006–2009 г. и през 2015 г. позицията е с процикличен характер, а през 2005 г., 2012 г., 2013 г., 2014 г., 2016 г. и 2018 г. – с антицикличен характер.

Докато при почти всички балкански страни се забелязва през началните години на разглеждания период едно постепенно преминаване на икономиката от равнище под нейния потенциал към равнище над този потенциал, то при Турция тенденция е по-различна. Турската икономика още през 2005–2006 г. е далеч над своя потенциал и постепенно се наблюдава спад, а кризата значително засяга икономическото развитие на страната. Неслучайно през 2009–2010 г. от Фигура 13 отчетливо се вижда сериозният по размер отрицателен разрыв в БВП, въпреки сериозните фискални стимули, които предприема турското правителство.

Източник: изчисления на авторите.

Фигура 13. Фискална позиция на Турция

Страната провежда доминиращо експанзионистична фискална политика, като единствено през 2010–2011 г. се отчитат по-сериозни рестриктивни мерки от страна на фиска. След 2011 г. икономиката започва постепенно да се възстановява към своя потенциал, но с доста забавени темпове. В периода 2011–2015 г. правителството на Турция провежда фискална политика по начин, който позволява да се поддържа до известна степен балансирано бюджетно салдо, при това циклично изгладеното първично бюджетно салдо позволява да се покрият почти изцяло разходите за лихви по поетия по-рано дълг.

Заклучение

Фискалните позиции на балканските страни показват известни сходства във времето, особено когато става на въпрос за тези страни, които са членки на ЕС. Предвид въведените на наднационално ниво в рамките на ЕС правила за управлението на публичните финанси и запазване на тяхната устойчивост, тези балкански страни в определени години прилагат определени мерки и извършват редица реформи, с цел да избегнат някакви по-сериозни сътресения в публичния сектор. Другите страни, които до момента не са членки на ЕС, но които са потенциални кандидати за присъединяване към Европейската общност, също се стремят да не се отклоняват значително от наложения курс на фискално управление, който задават европейските институции. Въпреки това, в условията на глобална икономическа криза и следкризисните години се забелязват и някои отклонения от начертания път на

управление на публичните финанси. Предприемат се нехарактерни действия от страна на фиска, които са плод на чисто експертни, но и на чисто популистки решения. Те могат както да способстват за подобряване на фискалната дисциплина и устойчивост, така и да доведат до задълбочаващи се в бъдеще проблеми, особено в случаите, когато бъдат съчетани с бъдещи локални или глобални политически и икономически кризисни ситуации.

Използвани източници

- Boije, R., & Fischer, J. (2006). Fiscal indicators in a rule-based framework. *Fiscal Indicators* (стр. 1109-1141). Perugia: Banca D'Italia.
- Chouraqui, J., Hagemann, R., & Sartor, N. (1990). *Indicators of fiscal policy: a re-examination*. OECD Economics Department Working Papers No. 78.
- Fedelino, A., Ivanova, A., & Horton, M. (2009). *Computing Cyclically Adjusted Balances and Automatic Stabilizers*. International Monetary Fund.
- Fitoussi, J., & Saraceno, F. (2010). Europe: How Deep Is a Crisis? Policy Responses and Structural Factors Behind Diverging Performances. *Journal of Globalization and Development*, 1(1), Article 17.
- Gramlich, E. (1990). *Fiscal indicators*. OECD Economics Department Working Papers No. 80.
- Hodrick, R., & Prescott, E. (1997). Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation. *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 29, No. 1, 1-16.
- International Monetary Fund Data*. (н.д.). Свалено от <https://data.imf.org/?sk=4BE0C9CB-272A-4667-8892-34B582B21BA6>
- Pattnaik, R., Raj, D., & Chander, J. (2006). Fiscal policy indicators in a rule-base framework: an Indian Experience. *Fiscal Indicators* (стр. 1045-1070). Perugia: Banca D'Italia.
- Popa, I., & Codreanu, D. (2010). Fiscal Policy and its role in ensuring economic stability. *Munich Personal RePec Archive Working Paper 20820*.
- World Bank Group. (2017). *Republic of Kosovo Systematic Country Diagnostic. Report No. 114618-XK*. World Bank. Washington, DC: World Bank. Свалено от <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26573>
- ЕС. (2013). *Препоръка за РЕШЕНИЕ НА СЪВЕТА за отмяна на Решение 2009/590/ЕО относно наличието на прекомерен дефицит в*

Румъния. Свалено от <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A52013PC0395>

Захариев, А., & Димитров, М. (2015). За ефективната фискална политика в отворената икономика на ЕС. *Годишник на СА "Д.А.Ценов"*, 7-44.

Пресияна С. Ненкова е доцент, доктор по икономика в катедра „Финанси“, Университет за национално и световно стопанство, България. **Научни интереси:** публични финанси, фискална децентрализация, данъчно облагане.

ORCID ID: 0000-0003-2948-6502

Ангел Г. Ангелов е доктор по икономика от Университета за национално и световно стопанство, хоноруван асистент в катедра „Финанси“ при Финансово-счетоводния факултет на УНСС. **Научни интереси:** публични финанси, данъчно облагане, фискална политика, социално осигуряване

ORCID ID: 0000-0002-8578-3934

Приложение №1

Страна	Показател	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
България	САРВ/PGDP (%)	5,56	3,92	3,71	1,17	2008	-4,4	-2,62	-1,95	0,32	1,16	-3,17	0,12	1,41	1,74	1,83	
	FI (п.п.)		1,63	0,22	2,54	0,08	4,47	-1,77	-0,67	-2,28	-0,83	4,33	-3,29	-1,29	-0,33	-0,09	
Гърция	САРВ/PGDP (%)	-4,89	-2,22	-1,51	-1,59	1,09	-9,37	-4,49	-2,71	-4,11	-9,68	-0,28	-2,54	3,31	3,94	4,97	
	FI (п.п.)		-2,66	-0,72	0,08	-4,39	4,98	-4,89	-1,78	1,39	5,57	-9,4	2,26	-5,86	-0,62	-1,03	
Хърватия	САРВ/PGDP (%)	-1,6	-1	-1,5	-1,6	2,8	-4,5	-4,3	-5,4	-2	-1,7	-1,2	0,7	2,4	3,3	2	
	FI (п.п.)		-0,62	0,5	0,13	-2,9	1,6	-0,21	1,1	-3,36	-0,28	-0,52	-1,88	-1,73	-0,91	1,37	
Румъния	САРВ/PGDP (%)	-0,26	-0,19	-1,63	-1,69	3,62	-7,05	-5,48	-4,03	-2,18	-0,62	0,07	0,63	-1,41	-1,27	-1,33	
	FI (п.п.)		-0,07	1,44	0,06	-3,41	3,65	-1,57	-1,45	-1,84	-1,56	-0,69	-0,56	2,04	-0,14	0,06	
Словения	САРВ/PGDP (%)	1,43	1,6	0,47	-0,42	1,72	-5,59	-4,39	-5,05	-0,99	-	10,16	-1,04	1,33	1,71	2,12	1,45
	FI (п.п.)		-0,17	1,13	0,89	-3,39	2,2	-1,2	0,66	-4,06	9,17	-9,11	-2,38	-0,38	-0,41	0,67	
Черна гора	САРВ/PGDP (%)	1,47	1,39	5,16	5,43	2,96	-5,33	-3,15	-4,05	-2,63	-1,5	0,71	-4,75	-0,64	-2,42	-1,93	
	FI (п.п.)		0,08	-3,76	-0,27	-2,5	2,83	-2,18	0,9	-1,42	-1,13	-2,21	5,45	-4,11	1,78	-0,49	
Северна Македония	САРВ/PGDP (%)	1,73	1,43	2,06	1,12	7,93	-1,93	-1,74	-1,82	-2,06	-2,62	-2,91	-2,11	-1,87	-1,89	-0,39	
	FI (п.п.)		0,3	-0,63	0,94	-0,93	1	-0,18	0,08	0,24	0,55	0,29	-0,79	-0,24	0,01	-1,49	
Турция	САРВ/PGDP (%)	7,92	7,52	7,54	5,54	2,05	0,28	1,51	2,85	2,33	2,29	2,1	2,31	0,73	0,01	-0,47	
	FI (п.п.)		0,4	-0,02	2	3,63	3,34	-1,23	-1,34	0,52	0,04	0,19	-0,21	1,58	0,72	0,48	
Сърбия	САРВ/PGDP (%)	1,25	2,11	-0,02	-1,1	1,91	-3,45	-3,28	-3,32	-4,66	-2,86	-3,44	-0,46	1,7	3,64	2,78	
	FI (п.п.)		-0,86	2,13	1,08	-2,01	1,45	-0,17	0,04	1,34	-1,8	0,58	-2,98	-2,16	-1,94	0,86	
Босна и Херцеговина	САРВ/PGDP (%)	1,67	2,43	3,19	1,9	0,91	-3,52	-1,78	-0,5	-1,38	-1,63	-1,47	1,38	1,98	3,28	3,13	
	FI (п.п.)		-0,76	-0,77	1,29	-0,84	2,69	-1,74	-1,29	0,88	0,25	-0,17	-2,85	-0,6	-1,3	0,15	
Косово	САРВ/PGDP (%)	-6,42	-0,82	3,45	5,66	2,74	1,83	-0,79	-1,38	-2,33	-3,19	-2,33	-1,49	-0,92	-1,08	-2,71	
	FI (п.п.)		-5,6	-4,27	-2,22	0,06	-1,77	2,62	0,59	0,95	0,86	-0,87	-0,84	-0,56	0,16	1,62	
Албания	САРВ/PGDP (%)	-1,35	-0,28	-0,5	-0,88	5,6	-3,88	0,31	-0,34	-0,32	-1,75	-2,3	-1,36	0,68	0,07	0,62	
	FI (п.п.)		-1,07	0,22	0,38	-2,67	1,21	-4,19	0,65	-0,02	1,44	0,55	-0,94	-2,04	0,6	-0,55	

ISSN 0323-9004

НародноСТОПАНСКИ архив

Свищов, година LXXIII, книга 4 - 2020

75

---

75 години научна трибуна за народностопански растеж

Оценка на фискалната позиция на страните от Балканския регион

Предприемаческият и иновационният контекст в интегриран модел за развитие на икономиките и предприятията

Дигиталното място на стопанска дейност

Данъчните измами – заплаха за сигурността

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев – зам. главен редактор
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Светослав Илиичовски
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Анатолий Асенов
Доц. д-р Тодор Кръстевич

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Финансов университет при Правителството на Руската федерация, Москва (Русия).
Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Молдовска академия за икономически изследвания, Кишинев (Молдова).
Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Одески държавен икономически университет, Одеса (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Андрий Крисоватий – Тернополски национален икономически университет, Тернопол (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Университет Валахия, Търговище (Румъния)
Проф. д-р Кен О'Нийл – Университет Ълстер (Ирландия)
Проф. д-р Ричард Торп – Университет Лийдс (Великобритания)
Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Умански национален аграрен университет, Уман (Украйна)
Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Киевски национален икономически университет "Вадим Гетман", Киев (Украйна)
Доц. д-р Мария Стефан – Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р Анисоара Дуика - Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р Владимир Климуц – Брановички държавен университет, Бранович (Беларус)

Екип за техническо обслужване:

Технически секретар – Деяна Веселинова
Стилов редактор – Анка Танева
Превод на английски език – ст. преп. Венцислав Диков и ст. преп. д-р Петър Тодоров

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2
Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
☎ (+359) 889 882 298
Деяна Веселинова – технически секретар
☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg
Благовеста Борисова – компютърен дизайн
☎ (+359) 882 552 516, e-mail: b.borisova@uni-svishtov.bg
© Академично издателство „Ценов” – Свищов
© Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXIII, КНИГА 4 – 2020

СЪДЪРЖАНИЕ

Андрей Захариев

75 години научна трибуна за народностопански растеж /3

Пресияна Ненкова, Ангел Ангелов

Оценка на фискалната позиция на страните от Балканския регион /14

Искра М. Пантелеева, Анатолий С. Асенов

Предприемаческият и иновационният контекст в интегриран модел за развитие на икономиките и предприятията /38

Стойчо Лалков Дулевски

Дигиталното място на стопанска дейност /55

Бойко М. Петев

Данъчните измами – заплаха за сигурността /76